

УДК. 378.147

Остапенко Л.Ю., ст. викл.,
кафедра теплових електричних станцій
та енергозберігаючих технологій,
Зірчак Г.П., асист.,
кафедра документознавства та інформаційної діяльності

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Л.Ю. Остапенко, Г.П. Зірчак. Формування комунікативної компетенції студентів технічних спеціальностей. У статті проаналізовано основні аспекти формування професійної комунікативної компетенції студентів вищих технічних закладів освіти. Акцентується увага на необхідності враховувати особистісні, виробничі та соціальні аспекти професійної діяльності майбутнього фахівця в процесі навчання.

Ключові слова: комунікативна компетенція, інтерактивні методи навчання, вищий технічний заклад освіти.

Л.Ю. Остапенко, А.П. Зирчак. Формирование коммуникативной компетенции студентов технических специальностей. В статье проанализированы основные аспекты формирования профессиональной компетенции студентов высших технических заведений. Акцентируется внимание на необходимости учитывать личностные, производственные и социальные аспекты профессиональной деятельности будущего специалиста в процессе обучения.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, интерактивные методы обучения, высшее техническое заведение.

L.Ju. Ostapenko, A.P. Zirchak. Formation of the communicative competence of students of technical spetsialnostey. This article gives an analysis of the main aspects of the formation of the professional competence of students of higher technical institutions. Attention is focused on the need to take into account the personal, industrial and social aspects of the professional activities of the future specialists in training.

Keywords: communicative competence, interactive teaching methods, higher technical institution.

Комунікативна компетенція – словосполучення багатозначне. Комунікація і компетенція в освітній діяльності існують у нерозривній єдності. Завдяки майбутній професійній діяльності студенти, що обрали технічну спеціальність, мають володіти комунікативною компетенцією.

Комунікативна компетенція – це не просто навички застосування мовних і немовних засобів в конкретному контексті й ситуації спілкування, вміння ефективно впливати на співбесідника, а й уява про діяльнісну мету свого мовлення, усвідомлення комунікативного сенсу спілкування, творче володіння лексичним запасом і необхідними граматико-синтаксичними схемами, інтелектуальна готовність до прийняття мотивованого рішення про закінчення висловлювання.

Метою статті є аналіз основних підходів до формування комунікативної компетенції студентів політехнічного ВНЗ як основи професійної культури майбутньої технічної еліти країни.

Зазначимо, що терміни "комунікація" і "компетенція" латинського походження: від латинського *comitto* (*communicare* – довіряти, доручати, надавати, радитися з кимось); *competencia* (*competere* – досягати, відповідати, прагнути). Поняття "комунікативна компетентність" (від лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів і т. ін. [1; 40].

У сучасних словниках комунікація подається: як спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; як процес поширення інформації від однієї людини до іншої або кількох інших, а компетентність – як володіння компетенцією; як повідомлення або передача за допомогою мови якогось змісту, наявного в думці; як спілкування, зв'язок [4].

К.М. Хоруженко поняття "комунікативна компетенція" розглядає як підготовленість людини до культурного спілкування з іншими людьми [11; 185].

Девідом і Джулією Джері цей термін трактується як комунікативна здатність (способи, правила, за допомогою яких люди здійснюють комунікативні обміни та інтеракції з іншими людьми співтовариства) [4; 314].

Низка авторів пояснюють комунікативну компетенцію через поняття "здатності" (О. О. Аршавська, М. М. Вятютнев, Д. І. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон та інші). У роботах цих учених комунікативна компетенція розглядається як здатність використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування. Так, М.М. Вятютнев відзначає, що комунікативна компетенція – це здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками [10].

Н.І. Гез, О.М. Казарцева, О.Ю. Константинова, Ю.П. Федоренко, Ю.С. Федоренко, Д. Хаймс та ін. визначають комунікативну компетенцію через поняття "знання, навички й уміння". Н.І. Гез виділяє в понятті "комунікативна компетенція" знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мові згідно з різними ситуаціями спілкування [3;19].

За О. М. Казарцевою [9] – комунікативна компетенція – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [8;19].

А.М. Богуш поняття "компетенція" розділяє на мовленнєву діяльність, мовну і мовленнєву компетенції [2; 36]. На думку В.В.Андрієвської, мовна компетенція – це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок задля успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно, доречно і практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [9].

Низка наукових досліджень містить розробку моделей і методів щодо оцінки результативності комунікацій у практичній діяльності фахівців в різних предметних галузях [12, 13].

На основі співставлення різних підходів до визначення поняття "комунікативна компетенція" можна дійти до висновку, що це поняття розглядається неоднозначно: це і продукт, і сприйняття продукту мовної діяльності, і певний рівень знань та вмінь взаємодії між людьми у суспільстві; це і особистісна якість і поведінка, що виявляється у взаємовідносинах між людьми; це й сукупність сформованих знань з комунікативно-орієнтованих дисциплін; і наявність здібностей до самоконтролю поведінки та емпатії, комунікативних і організаційних вмінь, що забезпечують успішність процесу вербальної та невербальної взаємодії; і рівень розвитку соціальної сенситивності, соціальної обсервації, пам'яті та мислення; і здатність людини організувати мовленнєву діяльність у продуктивному або рецептивному видах відповідно до ситуації спілкування.

Таким чином, можна сказати, що комунікативна компетенція включає не тільки особистісні властивості індивіда/майбутнього фахівця, але й певним чином організовані пізнавальні процеси та емоційну сферу.

Перш, ніж вести мову про формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців технічної сфери, маємо звернути увагу на таке поняття, як "інтерактивність". Інтерактивний бік спілкування – це умовний термін, що позначає характеристику тих компонентів спілкування, що пов'язані із взаємодією людей з безпосередньою організацією їхньої спільної, в тому числі професійної, діяльності [2; 64]. Якщо комунікативний процес існує на основі певної спільної діяльності, то обмін знаннями й ідеями з приводу цієї діяльності неминуче припускає, що досягнуте порозуміння реалізується в нових спільних спробах розвинути діяльність далі, організувати її. Інтерактивне спілкування є побудовою загальної стратегії взаємодії, де вкрай важливо не лише обмінятися інформацією, але й зрозуміти один одного, спланувати загальну діяльність тощо.

Отже, можна сказати, що інтерактивне спілкування є певним засобом об'єднання індивідуальних зусиль у конкретних формах спільної діяльності. Відповідно до цього можна охарактеризувати інтерактивний компонент комунікативної компетенції, як здатність до організації спільних дій, що дозволяють співрозмовникам реалізувати якусь загальну для них діяльність.

Оскільки комунікативна компетенція є здатністю встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, то її формування у вищій школі відбувається в умовах безпосередньої взаємодії ланки "викладач-студент". Загалом, досвід комунікативної компетенції набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень.

Залежність освіти в сучасних умовах від соціального замовлення, яке формується відповідно до соціальних змін кожного історичного періоду, призвели до того, що більшість функцій отримали оновлене розуміння. Так, наприклад, гуманізація освіти полягає у виявленні гуманітарної складової технічних дис-

циплін, створенні передумов для поєднання технічної та гуманітарної культури в особистості майбутнього інженера.

Враховуючи той факт, що фахівцям, випускникам технічних закладів доведеться обмінюватись професійним досвідом (і не лише в межах країни, але й зі своїми закордонними партнерами), ефективними методами формування професійної комунікативної компетенції виступають інтерактивні методи навчання. До них належать такі [3; 68]: метод проектів, асоціативний куш, мікрофон, робота в парах, робота в групах, мозковий штурм, мозаїка, технологія співпраці, модульне навчання. Названі методи варто використовувати у тому чи іншому ступені у кожній навчальній дисципліні.

Розглянемо вищезазначені методи детальніше у контексті навчання студентів вищих технічних закладів. Так, метод проектів формує у студентів комунікативні навички, культуру спілкування, уміння коротко й доступно формулювати думки, толерантно ставитися до думки партнерів зі спілкування, аргументувати власну точку зору та переконувати партнерів в її правильності, розвивати уміння здобувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій. Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дозволяють студентам застосувати накопичені фахові знання. Робота над проектом – процес творчий. Студент самостійно займається пошуком вирішення певної проблеми.

Метод інтерактивного навчання "асоціативний куш" полягає у тому, що спочатку викладач визначає одним словом тему, над якою проводитиметься робота, а студенти згадують, що виникає в пам'яті стосовно цього слова. Спочатку висловлюються найстійкіші асоціації, потім – другорядні. Викладач фіксує відповіді у вигляді своєрідного «куща», який поступово «розростається». Цей метод універсальний, адже може використовуватися фактично на всіх етапах занять. Названий метод особливо доречний під час вивчення гуманітарних дисциплін, бо він дозволяє активізувати фонові знання студентів і підготувати їх до участі у обговоренні проблем з фаху.

Інтерактивним методом навчання є також "мікрофон", технологія якого надає можливість кожному студенту продукувати короткі висловлювання по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи власну думку чи позицію.

Перевага надається методу роботи в парах. Його можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння і закріплення нових знань, перевірки й активізації фонових знань тощо. За умов парної роботи всі студенти у групі отримують можливість висловитись. Робота в парах дозволяє студентам подумати, обміняти ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед аудиторією. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критично мислити, вести дискусію й переконувати співрозмовників.

Розглянемо метод роботи в групах. Він надає всім учасникам можливість діяти, практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування. Роботу в групах слід використовувати тоді, коли необхідно розв'язати проблему, з якою важко впоратись

індивідуально, та коли одним із очікуваних результатів є набуття навичок роботи в команді. Під час створення груп фахівці рекомендують об'єднувати в одній групі учасників із різними рівнями підготовки та досвіду з питання, що розглядається, оскільки в різнорідних групах стимулюється творче мислення, інтенсивний обмін ідеями, проблема може бути розглянута з різних боків.

Наступний інтерактивний метод "мозковий штурм" використовує досвід студентів з метою розв'язання проблем і розробки ідей. «Мозковий штурм» передбачає обмін ідеями у команді й визначення найефективнішої точки зору, і найкраще спрацьовує у групах, що складають 5-7 осіб.

Згідно з методом "мозаїка" студентам пропонується самостійно опрацювати матеріал (кожному різний) і законспектувати його за певний час. Після цього студенти по черзі ознайомлюють свою групу з конспектом, а члени групи повинні за ним занотувати ті самі нотатки.

До сучасних технологій навчання відноситься й технологія співпраці. Основна ідея полягає у створенні умов для активної спільної діяльності студентів в різних навчальних ситуаціях. Вони об'єднуються в групи по 3-4 особи, їм дається одне завдання, при цьому обумовлюється роль кожного учасника. Кожен студент відповідає не лише за результат своєї роботи, але й за результат всієї групи. Тому студенти з низьким рівнем знань прагнуть з'ясувати в успішних те, що їм незрозуміло, а останні прагнуть, щоб перші досконально розібралися у завданні. Від цього виграє вся група, тому що спільно ліквідовуються прогалини, як у сформованості мовленнєвих вмінь і мовних навичок, так й у знаннях з фаху [6].

Чи не найважливішим є модельне навчання, яке передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої навчальна інформація поділяється на відносно самостійні і закінчені одиниці інформації (модулі). Сукупність кількох модулів дозволяє розкрити зміст певної навчальної теми чи всієї навчальної дисципліни. Модулі можуть бути цільовими (відомості про нові явища, факти), інформаційними (матеріали лекцій, підручники тощо) та операційними (практичні вправи, завдання).

Таким чином, застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі вищого технічного закладу значно урізноманітнює процес сприйняття, осмислення та переробки інформації. Також розширюється й мотиваційна основа навчальної діяльності, студенти краще усвідомлюють та запам'ятовують навчальний матеріал.

Отже, узагальнюючи вище викладені точки зору на явище комунікативної компетентності, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність постає як інтегральна якість особистості, що виконує функцію адаптації й адекватного функціонування особистості в соціумі, містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності тощо особистості, "інструмент, що рефлексує", творчий потенціал особистості. Комунікативна компетентність є необхідною умовою виконання вимог нормативів стандартів вищої освіти України [14].

Розуміючи комунікативну компетентність як складову загальної професійної культури, особистості майбутнього фахівця, слід підкреслити її ключову, визначальну роль у здійсненні комунікації в професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич, Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Підручник [Текст] / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2004.
2. Бех, І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: навч.-метод. посібн. [Текст] / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Гез, Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований [Текст] / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 2. – С. 17–24.
4. Джерри, Д. и Д. Большой толковый социологический словарь [Текст] / Д. и Д. Джерри. – Москва : Вече – АСТ, 1999. – Т. 1. – 544 с.
5. Дичківська, І. М. Інноваційні педагогічні технології [Текст] / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с.
6. Завалевська, О. В. Інтерактивні методи формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих технічних навчальних закладів [Текст] / О. В. Завалевська // Наука і освіта. – 2009. – №7. – С. 68 – 71.
7. Зеер, Э. Ф. Компетентностный подход к образованию [Текст] // Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов/Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический проект, 2003. – 336 с.
8. Казарцева, О. М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособие [Текст] / О. М. Казарцева. – 3-е изд., – М. : Флинт, Наука, 2009. – 496 с.
9. Коновалова, Л. Формувати фахову компетентність разом із життєвою [Текст] // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – №1. – с. 42-47.
10. Тенищева, В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук: 13.00.01 / Вера Федоровна Тенищева. – М., 2008. – 44 с.
11. Хоруженко, К. М. Культурология: энциклопедический словарь [Текст] / К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 640 с.
12. . Оборская, А.Г. Модель эффектов коммуникаций для управления рекламными проектами [Текст] / А.Г. Оборская, В.Д. Гогунский // Труды Одес.политехн.ун-та. — Спецвып. — 2005. — С.31 – 34
13. Власенко, О.В. Марковські моделі комунікаційних процесів в міжнародних проектах [Текст] / О.В. Власенко, В.В. Лебідь, В.Д. Гогунський // Управління розвитком складних систем. – 2012. - № 12. – С. 35 – 39.
14. Оборський, Г.О. Стандартизація і сертифікація процесів управління якістю освіти у вищому навчальному закладі [Текст] / Г.О. Оборський, В.Д. Гогунський, О.С. Савельєва // Труды Одес.политехн.ун-та. – Вып. 1(35). – Одеса : ОНПУ, 2011. – С. 251 – 255.